**Det følger heraf, at en person efter sagsøgerens valg kan sagsøges enten ved retten på det sted, hvor skaden er indtrådt, eller ved retten på det sted, hvor den til grund for denne skade liggende handling er foretaget.**

| Kutscher | Donner | Pescatore | | |
|---|---|---|---|---|
| Mertens de Wilmars | Sørensen | Mackenzie | Stuart | O'Keeffe |

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 30. november 1976.

A. Van Houtte
Justitssekretær

H. Kutscher
Præsident

## FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT F. CAPOTORTI FREMSAT DEN 10. NOVEMBER 1976 [1]

*Høje Ret.*

1. Sagen mellem Bier og Mines de Potasse d'Alsace hører til den kategori sager, der indeholder problemer vedrørende fortolkningen af Bruxelles-konventionen om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager. Bestemmelsen, som skal fortolkes, er konventionens artikel 5, nr. 3, der bestemmer: »En person, der har bopæl på en kontraherende stats område, kan sagsøges i en anden kontraherende stat ... i sager om erstatning uden for kontrakt, ved retten på det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået«. Domstolen anmodes i det væsentlige om at afgøre, hvad der skal forstås ved ordene »det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået«, som i den nævnte artikel har den betydning og funktion at være kriterium for et særligt værneting.

De væsentligste faktiske omstændigheder kan gengives således:

Den nederlandske virksomhed Bier, som ejer store gartnerier i nærheden af Rotterdam, som vandes fra Rhinen, og foreningen Reinwater i Amsterdam har anlagt sag ved Arrondissementsrechtbank Rotterdam mod selskabet Mines de Potasse d'Alsace, som har registreret hjemsted i Mulhouse, med påstand om skadeserstatning som følge af forurening af rhinvandet under henvisning til, at selskabet dagligt udleder omkring 11 000 tons klorsalte i en kanal, som udmunder i Rhinen. Det bør nævnes, at foreningen Reinwater ifølge sine vedtægter skal fremme enhver mulig forbedring af vandkvaliteten i Rhinbækkenet, og at den i dette øjemed kan optræde som sagsøger til beskyttelse af de personers subjektive rettigheder, hvis livsmiljø påvirkes af vandkvaliteten,

1 – Oversat fra italiensk.

og navnlig af de personer, hvis eksistens afhænger af Rhinen.

Sagsøgtes handlinger, som påstås at have forårsaget skaden, blev altså foretaget i Frankrig, medens skaden indtrådte i Nederlandene. Ud fra det synspunkt, at Rotterdam i den i konventionens artikel 5, nr. 3 nævnte betydning var »det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået«, anlagde sagsøgerne sag for den nederlandske ret. Herimod indvendte sagsøgte, at den nederlandske ret ikke var kompetent, fordi en eventuel retsstridig adfærd ifølge sagsøgte måtte anses for at have fundet sted i Frankrig inden for kompetenceområdet for retterne i Mulhouse, som således er det eneste rette værneting til afgørelse af erstatningskravet, selv i betragtning af konventionens artikel 5, nr. 3.

Arrondissementsrechtbank godtog i sin dom af 12. maj 1975 indsigelsen om manglende kompetence under henvisning til, at »den skadegørende handling efter påstanden i realiteten alene kan være udledningen af affaldssalte i Rhinen i Frankrig«. Gerechtshof i Haag, hvortil sagsøgerne appellerede den nævnte afgørelse, har i henhold til artikel 3 i protokollen af 3. juni 1971 om fortolkningen af konventionen af 27. september 1968 stillet følgende præjudicielle spørgsmål for Domstolen:

»Skal udtrykket 'det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået' i ovennævnte konventions artikel 5, nr. 3 fortolkes som 'det sted, hvor skaden er indtrådt', eller 'det sted, hvor den handling, som har haft skaden til følge, er foretaget'?«

2. Det skal først undersøges, hvorvidt ordlyden af konventionens artikel 5, nr. 3 skal betragtes som værende uafhængig af medlemsstaternes lovgivning, eller hvorvidt den indeholder en henvisning til de materielle lovregler, som skal finde anvendelse i hvert enkelt tilfælde i henhold til den nationale, internationale privatret i den stat, hvori den ret ligger, som har fået sagen forelagt. Som Domstolen vil erindre, er dette det forudgående valg, hvortil der er henvist i Domstolens dom i sag 12/76 *(Società Industrie Tessili Italiana* mod *Dunlop)*, hvor det blev fremhævet, at valget alene kan gøres for hver enkelt af konventionens bestemmelser, hvorved dennes fulde effektivitet sikres i forhold til målsætningerne i traktatens artikel 220.

I nærværende sag har hverken den forelæggende ret eller parterne været betænkelige ved at tillægge den pågældende ordlyd selvstændig betydning.

Også jeg finder, at der for så vidt ikke kan være nogen tvivl.

Den vanskelighed, som Domstolen erkendte i den ovennævnte dom i sag 12/76 ved en selvstændig bestemmelse af begrebet opfyldelsessted for kontraktsretlige forpligtelser, foreligger, så vidt jeg ser, ikke ved bestemmelsen af det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået. Bestemmelsen af det sidstnævnte sted er nemlig ikke kædet sammen med nogen strid om en kontrakt eller på nogen måde berørt af forskelle mellem forskellige kontraktstyper: selv om begrebet skadevoldende begivenhed uden for kontrakt omfatter et vist antal tilfælde, er det af natur meget mere entydigt end begrebet forpligtelse i henhold til kontrakt. Desuden kan de forskellige retssystemers indbyrdes afvigende materielle retsregler for ansvar uden for kontrakt ikke betragtes som udelukkende en selvstændig definition af det i artikel 5, nr. 3 anvendte begreb. Det må ikke glemmes, at Domstolen allerede i den ovennævnte dom fremhævede, at fortolkningen af konventionens begreber er uafhængig af, hvilke materielle retsregler der skal finde anvendelse på striden.

Hertil kan yderligere tilføjes, at en om mulig, selvstændig definition af konventionens ordlyd, med henblik på at fastlægge retternes stedlige kompetence, utvivlsomt fremmer anerkendelsen og fuldbyrdelsen af retsafgørelser i de kontraherende stater i overensstemmelse med målsætningen for selve konventionen og

for EØF-traktatens artikel 220, hvormed konventionen har sammenhæng.

Endelig kan det forhold, at konventionens forfattere bevidst formulerede visse bestemmelser, herunder den omhandlede, upræcist, ikke anføres imod en selvstændig definition. Når sådanne bestemmelser skal fortolkes, må dette ske ved hjælp af alle for hånden værende systematiske og logiske midler.

3. Den nævnte unøjagtighed i bestemmelsens formulering er ikke tilfældig.

Det fremgår faktisk klart af forabejderne, at når forfatterne til Bruxelles-konventionen af 27. september 1968 valgte den i artikel 5, nr. 3 indeholdte formulering for at gøre det muligt for personer, som påstår at være berørt af en retsstridig handling uden for kontrakt, at have rådighed over endnu et tilknytningsmoment udover det generelle i artikel 2, var det deres hensigt at overlade fortolkningen af disse ord til retspraksis. Der blev i denne forbindelse i Jenard-rapporten anført følgende:

»Udvalget har ikke fundet det hensigtsmæssigt udtrykkeligt at fastlægge, hvorvidt der skulle tages hensyn til det sted, hvor den skadevoldende handling foretoges, eller det sted, hvor skaden opstod; i stedet foretrak udvalget at anvende en i forskellige nationale retssystemer anvendt ordlyd (Tyskland og Frankrig)«.

Kommissionen og de to stater, som har afgivet indlæg i nærværende sag, har bekræftet denne opfattelse.

Den samme ordlyd »fait dommageable« (skadetilføjelsen) som bruges i konventionens artikel 5, nr. 3 er gentaget i artikel 10 i det foreløbige udkast til konventionen om den lov, som skal finde anvendelse på forpligtelser i og uden for kontrakt, som i 1972 er udarbejdet i fællesskabsregie. I sin ledsagende rapport fastslår professor Giuliano i sin behandling af tilfælde, hvor den skadevoldende begivenhed ikke er i den stat, hvor skaden indtræffer, at udkastet lader stå åbent, hvorvidt der ved stedet for »fait dommageable« skal forstås det ene eller det andet land, og han bekræfter, at formålet hermed var ikke at hindre nuværende udviklinger inden for retspraksis.

Vi står således over for et tilfælde, hvor det er særligt klart, at Domstolens domme har en udfyldende rolle i forhold til konventionsbestemmelserne.

4. Henvisningen i Jenard-rapporten til, at den i konventionens artikel 5, nr. 3 anvendte ordlyd svarer til den, som anvendes i visse nationale retssystemer, gør det særligt interessant at undersøge, hvilken betydning den tilsvarende ordlyd inden for de nævnte staters retssystemer tillægges. Jeg vil dog påpege, at det forhold, at konventionens ordlyd svarer til en bestemt regel i en af de kontraherende stater, efter min opfattelse ikke er tilstrækkeligt grundlag for at fortolke konventionen efter den i den pågældende stat gældende fortolkningstendens. Fortolkning er nært forbundet med en retsakts kontekst og med det system, hvori den virker; det forekommer således klart, at når først et udtryk, som er hentet i et eller flere nationale retssystemer, er blevet indsat i en multilateral, international traktat, skal det forstås i overensstemmelse med denne traktats virkefelt og målsætning, og ikke med virkefeltet og målsætningen i et eller andet nationalt retssystem, hvorfra det kan være hentet.

Dette er af endnu større betydning i nærværende sag, hvor det pågældende udtryk hører til udtryk, som anvendes i en stat såvel i den materielle ret om ansvar uden for kontrakt som i international privatret og inden for den borgerlige retspleje; endvidere kan udtrykket i retsplejemæssig henseende både vedrøre afgrænsningen af retternes stedlige kompetence samt danne grundlag for udlændinges værneting. Selv om vi begrænser os til denne sidste anvendelse, bør det ikke glemmes, at nationale retter har en vis tilbøjelighed til at forstå kompetencemæs-

sige kriterier således, at de erklærer sig kompetente til at træffe afgørelse i den for dem forelagte tvist. Denne tendens hos de nationale retter kan i visse tilfælde fremkalde positive værnetingskonflikter og kan naturligvis ikke være til nogen nytte ved fortolkningen af en konvention som Bruxelles-konventionen, netop fordi denne konvention fastsætter ensartede regler for alle kontraherende stater og har til formål at undgå værnetingskonflikter.

Uanset det anførte må det erkendes, at hverken de fortolkningstendenser, som har udviklet sig i fransk ret eller dem, som er kommet til udtryk i Forbundsrepublikken Tyskland, giver en entydig løsning på problemet. I Frankrig var det i sidste stykke til artikel 59 i lov om den civile retspleje (Code de Procédure Civile), som gjaldt indtil den 31. december 1975, fastsat, at det var domstolene på det sted, »où le fait dommageable s'est produit« (»hvor skadetilføjelsen er foregået«), der var kompetente. Retspraksis var delt på spørgsmålet om denne bestemmelses fortolkning: i visse tilfælde anså udtrykket som henvisende til det sted, hvor den handling, som forårsagede skaden, foretoges, og i andre antoges den at henvise til det sted, hvor skaden indtrådte (jf. dommene fra Cour de Cassation af 8. marts 1937, Dalloz 1938, I, s. 76; 6. december 1939, Dalloz 1940, I, s. 40; 28. marts 1968, Le Bulletin des Arrêts de la Cour de Cassation (Chambre Civile) 1968, II, nr. 100). I den nye artikel 46 i lov om den civile retspleje, som trådte i kraft den 1. januar 1976, har sagsøger udtrykkeligt valget mellem retten på det sted, hvor handlingen foretages, eller retten på det sted, hvor skaden indtræffer; denne artikel indeholder således en sondring imellem stedet for »fait dommageable« og det sted, hvor skaden indtræder. Sagsøgte i hovedsagen har forsøgt at støtte sig på denne sondring ved at påstå, at eftersom der i artikel 46 er tilføjet en udtrykkelig henvisning til skaden, betyder dette forhold, at begrebet »fait dommageable« er begrænset til den handling, som forårsager skaden. Denne følgeslutning er vel korrekt, for så vidt angår den nye bestemmelse, men ville man klarlægge konventionsforfatternes vilje på grundlag af fransk lovgivning, måtte det nødvendigvis ske ud fra gældende ret og domspraksis på det tidspunkt, hvor konventionen blev udformet.

Både retspraksis og -teori i Forbundsrepublikken Tyskland har beskæftiget sig med sagsøgers mulighed for at vælge mellem det sted, hvor handlingen foretoges (»Tatort«) og det sted, hvor handlingens følger indtraf (»Erfolgsort«), både for så vidt angår den stedlige indenlandske som den internationale kompetence (for så vidt angår forurening, se dom afsagt af Oberlandesgericht Saarbrücken den 22. oktober 1957 i *Neue Juristische Wochenschrift*, 1958, s. 752, og dom afsagt af Oberlandesgericht Hamm den 3. juli 1958 *sammesteds nævnt* s. 1831). Det bør yderligere bemærkes, at artikel 32 i den tyske lov om civil retspleje (Zivilprozeßordnung) som tilknytningsmoment, der efter domspraksis fra Bundesgerichtshof er det samme i indenlandsk og udenlandsk regie, henviser til det sted, hvor handlingen (»die unerlaubte Handlung«) foretoges. Ordlyden svarer imidlertid ikke til konventionens, idet artikel 5, nr. 3 i den tyske udgave bestemmer, at en person kan sagsøges »vor dem Gericht des Ortes, an dem das schädigende Ereignis eingetreten ist«.

Sproglig overensstemmelse mellem artikel 5, nr. 3 og et tilknytingsmoment i indenlandsk retssammenhæng findes altså kun i indtil 1976 gældende fransk ret, og der kan vanskeligt drages endelige konklusioner heraf, også selv om man ikke ville være betænkelig ved at acceptere den fortolkningspraksis, som hersker i en enkelt stat. Selvstændigt betragtet kan ordlyden faktisk fortolkes på mindst tre forskellige måder: det sted, hvor handlingen blev foretaget, det sted, hvor skaden indtrådte, eller at sagsøger kan vælge mellem det ene eller det andet sted. For fuldstændighedens skyld skal jeg henvise til visse andre kontraherende staters retssystemer, og derudover til systemerne i to medlemsstater, som endnu ikke har

tiltrådt konventionen: disse retssystemer bekræfter, at der ikke er nogen berettigelse i at fortolke på grundlag af de løsninger, som er udviklet på nationalretligt plan.

5. Før jeg undersøger, hvad italiensk retspraksis og -teori kan bidrage med, for så vidt angår det omtvistede punkt, må der gøres opmærksom på, at ifølge den italienske udgave af konventionens artikel 5, nr. 3 er det retten »del luogo in cui *l'evento dannoso e avvenuto*«, som er kompetent. Forstået bogstaveligt er begrebet »evento dannoso« det samme som skade, som krænkelse, og faktisk fremstiller visse italienske forfattere problemet om bestemmelse af stedet for den ulovlige handling som et valg mellem det sted, hvor handlingen blev foretaget, og det sted, hvor skaden indtrådte. Jeg mener imidlertid ikke, at en sådan ordlyd i en af konventionsudgaverne er tilstrækkelig til at løse uklarheden i de andre: den bekræfter blot, at »fait dommageable« ikke uden videre kan sidestilles med den skadevoldende adfærd. I italiensk ret er udgangspunktet »luogo in cui e sorta l'obbligazione« (det sted, hvor forpligtelsen opstår), som efter artikel 20 og i artikel 4, nr. 2 i Codice di Procedure Civile (lov om civil retspleje) om hhv. indenlandsk og international stedlig kompetence også gælder for forpligtelser uden for kontrakt. Tendensen i italiensk teori og praksis går overvejende i retning af at betragte det sted, hvor skaden er indtrådt, som grundlaget for ansvar uden for kontrakt. Blandt afgørelserne fra den italienske Corte di Cassazione kan navnligt nævnes dommen afsagt af retten in pleno den 27. februar 1962, nr. 390, *British Petroleum Co.* mod *Ente Petrolifero Italiana Medio Oriente,* i Foro Italiano 1962, I, s. 1810 og dom af 25. juni 1971, nr. 2011, i Rivista di Diritto Internazionale Privato e Processuale 1972, s. 292. Der er ikke desto mindre ansete forfattere som Morelli, der går ind for, at det sted, hvor handlingen foretoges, og det sted, hvor begivenheden indtrådte, i værnetingsmæssig henseende skal anses for at være af lige relevans.

Retsstillingen i Belgien svarer til den italienske: det bestemmes i artikel 624 i Code Judiciaire, at det er retten på det sted, hvor de pågældende forpligtelser er opstået eller skal indfries, der er kompetent. Denne regel, som også finder anvendelse på forpligtelser, som støttes på retskrænkelser uden for kontrakt, har givet anledning til modstridende synspunkter i teori og domspraksis, idet førstnævnte synes at foretrække det sted, hvor handlingen, blev foretaget, mens praksis i vidt omfang henviser til det sted, hvor skaden indtrådte. I artikel 635 i Code Judiciaire gøres belgiske retter kompetente i forhold til udlændinge i tilfælde, hvor den for retssagen tilgrundliggende forpligtelse er opstået, indfriet eller skal indfries i Belgien.

Nederlandsk ret kan ikke være til hjælp på dette punkt. Den ulovlige handling har som sådan ingen betydning, og stedet lægger et generelt bopælskriterium — sagsøgtes bopæl — til grund, men hvis sagsøgte hverken har bopæl eller opholder sig i landet, er det dog sagsøgers (artikel 126, nr. 2 og 3 i Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (lov om civil retspleje)).

I engelsk retspraksis har det sted, hvor den uagtsomme, retsstridige handling er indtrådt, undertiden været foretrukket som tilknytningsmoment (jf. *George Monro Ltd.* mod *American Cyanamid and Chemical Corporation,* 1944, King's Bench 432), men i andre tilfælde har man tilsyneladende foretrukket kriteriet det sted, hvor skaden er indtrådt *(Bata* mod *Bata,* 1948 Weekly Notes 366. Det skal dog bemærkes, at der her er tale om et injuriesøgsmål, og at det var retten på det sted, hvor de injurierende ytringer blev offentliggjort, som blev erklæret kompetent). Også skotsk retspraksis frembyder eksempler på denne sidste tendens (jf. *Smith* mod *Rosenbloom,* 1915, 2 Scots Law Times 18).

Endelig er det efter dansk ret for så vidt angår indlændinge ifølge retsplejelovens § 244 muligt at vælge mellem det sted, hvor handlingen blev foretaget, og det

sted, hvor skadetilføjelsen er foregået; for så vidt angår internationale sager har retterne erklæret sig kompetente, selv om den handling, som gav anledning til skaden, var foretaget i udlandet, forudsat at skaden indtraf i Danmark (jf. Ugeskrift for Retsvæsen 1940, s. 454, H, og Ugeskrift for Retsvæsen 1947, s. 187, Ø).

6. Det er nærliggende spørgsmål, om andre løsninger end de ovenfor anførte kan komme i betragtning. Spørgsmålet er så meget mere berettiget, som den nederlandske regering og Kommissionen modsat den forelæggende ret, som lægger Jenard-rapportens alternativ til grund, er af den opfattelse, at ordlyden af artikel 5, nr. 3 også gør det muligt at anvende kriteriet »most significant relationship«, dvs. til hvilken stat har den situation, der opstår som følge af den skadevoldende begivenhed den stærkeste tilknytning? Denne stat kan eventuelt være en anden end den, hvor handlingen foretoges, eller hvor skadevirkningen indtrådte. Det er ikke klart, om Kommissionen mener, at alle eller kun et af disse kriterier skal anvendes.

Fulgtes denne tankerække ville et meget elastisk begreb blive lagt til grund, som først og fremmest er udviklet af hensyn til valget af materiel ret og i denne sammenhæng kendt som teorien om »proper law of the tort«.

Denne teori har sit udspring i lande med Common Law, og blev, som bemærket i en dom af House of Lords i 1951, fremsat for at gøre det muligt for retterne at vælge den materielle ret, som »on policy grounds, seem to have the most significant connexion with the chain of acts and circumstances in the particular situation« (citat fra Cheshire, Private International Law, 1974, s. 264).

Formålet med denne teori er ikke at erstatte det traditionelle kriterium *»locus delicti commissie«*, men alene at supplere det og forbedre det i særlige tilfælde, hvor det ville føre til resultater i strid med sund fornuft. Denne opfattelse har også fundet udtryk både i artikel 3 i Resolution on Delictual Obligations in Private International Law, godkendt af Institut de Droit International på dettes møde i Edinburgh (1969), og i artikel 10, stk. 2 i det ovennævnte forslag til udkast til konvention om den lov, der skal anvendes på forpligtelser i og uden for kontraktsforhold, udformet i 1972 inden for rammerne af EØF. Denne supplerende natur ændres ikke, selv om kriteriet anvendes til at udvide valget mellem kompetente retter, således at dette valg er i overensstemmelse med valget af den materielle ret, som skal finde anvendelse (jf. i den sammenhæng systemet i De forenede Stater, §§ 36 og 37 i Restatement of the Law Second, Conflict of Laws, American Law Institute i Washington den 23. maj 1969).

I nærværende sag ville en overtagelse af et sådant, omend kun supplerende tilknytningsmoment — som kunne bevirke, at både handlings- og skadestedet måtte lades ude af betragtning — have den betydning, at valget af dette værneting ville ske helt løsrevet fra ordlyden af artikel 5, nr. 3, og der ville opstå fare for med bestemmelsen helt uforenelige resultater.

Det ville også være vanskeligt at bringe kriteriet »most significant connexion« i overensstemmelse med konventionens formål om at lette bestemmelsen af værnetinget ved klare, præcise og tilstrækkeligt objektive kriterier, som samtidig skal kunne anvendes ensartet i alle konventionsstater. I så henseende frembyder et kriterium som det ovenfor nævnte, som ikke kan defineres generelt, men snarere vil blive afgjort efter rettens konkrete skøn, utilstrækkelige garantier.

Det ville endelig ikke være i overensstemmelse med Bruxelles-konventionens målsætning, som er at forenkle problemerne ved bestemmelsen af den nationale, kompetente ret, om spørgsmålet om den materielle ret, som skal finde anvendelse og spørgsmålet om værneting blev sidestillet. Lige så lidt som det var til-

sigtet, at konventionen, som er forelagt Domstolen til fortolkning, skulle have nogen som helst indflydelse på anvendelsen af bestemmelserne i de kontraherende staters internationale privatret, var det meningen at gøre valget af værneting afhængigt af valget af den materielle ret.

7. Efter således at have forladt teorien om »most significant connexion« må jeg indrømme, at løsningen med flere tilknytninger, hvorefter sagsøgeren frit kan vælge mellem retten på det sted, hvor handlingen foretoges, og retten på det sted, hvor begivenheden indtraf, alene ved sin rundhåndethed fremtræder mere retfærdig og bedre i stand til at rumme særegenhederne ved de forskellige former for ulovlig handling. Som nævnt er denne løsning nu gennemført i vidt omfang inden for de nationale retssystemer. Til trods herfor finder jeg den ikke i overensstemmelse med konventionens bogstav og ånd: ikke med dens bogstav, fordi artikel 5, nr. 3 henviser til *retten på det sted,* hvor skadetilføjelsen er foregået, dvs. til en enkelt ret og et enkelt sted, hvorfor det synes udelukket, at mere end et sted skal kunne tages i betragtning, eller mere end en ret erklærer sig som værneting for med samme skadevoldende begivenhed. Hvad der sikkert er mere vigtigt, er, at den ikke er i overensstemmelse med konventionens ånd, idet dennes formål, nemlig at fordele international jurisdiktionskompetence blandt de forskellige stater i henhold til et fordelingskriterium således, at de enkelte staters stedlige kompetence formindskes i stedet for at forøges på de områder, hvor der allerede findes et objektivt grundlag for en anden stats kompetence. Domstolen udtalte med rette i sin dom i sag 14/76, *De Bloos* mod *Bouyer,* at konventionens målsætning »forudsætter et krav om, at antallet af værneting for én og samme kontrakt begrænses i videst muligt omfang«. Jeg mener, at denne rettesnor også må gælde, når der er tale om en retsstridig handling og ikke om en kontrakt.

Den franske regering og sagsøgte går tilsyneladende ud fra, at artikel 5 skal anses som en undtagelsesbestemmelse, der afviger fra hovedreglen om, at retten på sagsøgtes bopæl er værneting, og derfor skal fortolkes snævert. Jeg deler ikke dette synspunkt: jeg opfatter denne artikel som en bestemmelse, der i de sager, som den omhandler, føjer andre kriterier af speciel art og med henblik på særlige tilfælde til det almindelige værnetingskriterium i artikel 2. Det forekommer mig, at dette kan udledes af selve placeringen af artikel 5 i en anden afdeling i konventionen end den, hvori hovedreglen i artikel 2 står. Ikke desto mindre forekommer det mig korrekt at undgå en vid fortolkning af en bestemmelse, som hjemler et yderligere, særligt værneting, medmindre der af konventionen kan udledes konkrete holdepunkter herfor, hvilket ikke forekommer mig at være tilfældet.

8. Ifølge den franske regering og sagsøgte angiver ordlyden i artikel 5, nr. 3 udelukkende det sted, hvor den handling, som forårsagede skaden, blev foretaget. Hovedgrunden herfor er, at hvis retten på det sted, hvor skaden indtraf, ansås for værneting, ville konventionens formål, nemlig at undgå modstridende domme, tilsidesættes, når der ved én og samme handling forvoldes skade i flere stater. At gøre enhver af de stater, hvori skaden indtræffer, kompetent i sådanne tilfælde, ville medføre en mangfoldiggørelse af værneting, hvilket kunne føre til ubillige afgørelser for både sagsøgere, som ville få en forskellig behandling afhængig af det sted, hvor de havde lidt skade, og sagsøgte, der af samme grund ville udtsættes for et antal retssager, hvis udfald kunne være indbyrdes modstridende.

Imod denne betragtning kan anføres, at tilknytningsmomentet som det sted, hvor handlingen foretoges, også kan frembyde samme ulemper, hvad angår opdeling af værneting og risikoen for modstridende retsafgørelser i de tilfælde, hvor en skadevoldende begivenhed er forårsaget af en serie handlinger, foretaget af forskellige personer i forskellige stater. Dette kan

netop tænkes, for så vidt angår forurening og navnlig i tilfælde svarende til nærværende. Udover sagsøgte er der nemlig også tyske virksomheder, som udleder tilsvarende affaldsstoffer i Rhinen. I sådanne tilfælde kræver retfærdigheden, at de ansvarlige for samme skade dømmes efter samme kriterium. Dette kunne opnås ved at anerkende rette værneting som retten på det sted, hvor den skadevoldende begivenhed indtraf. En sådan ret ville også bedre end retter i andre lande være i stand til at konstatere årsagssammenhængen mellem de forskellige handlinger og den indklagede skade og til at fastslå den udstrækning, hvori hver enkelt af de virksomheder, som bidrager til forurening, var ansvarlig for den sagsøgeren derved forvoldte skade.

Der blev under de mundtlige forhandlinger også anført forhold, der vedrørte sagens realitet, navnlig den omstændighed, at udledningen af affaldssalte i Rhinen var godkendt af den franske overøvrighed, og i forbindelse hermed blev der rejst tvivl, om sagsøgers valg af værneting var hensigtsmæssigt (retten i Mulhouse skulle være bedre egnet end den nederlandske ret til at vurdere betydningen af denne, forvaltningens godkendelse). Ikke desto mindre er jeg overbevist om, at man ved fortolkningen af en kompetenceregel ikke må lade sig påvirke af detaljer, der vedrører realiteten i den pågældende sag. Af samme grund mener jeg heller ikke, at der er nogen grund til at komme ind på de vanskeligheder, som måtte befrygtes ved fuldbyrdelsen i Frankrig af en nederlandsk dom, som dømmer sagsøgte uden skyldigt hensyn til det ovenfor nævnte forhold.

Det tilkommer i virkeligheden skadelidte at vurdere ved hvilken af flere retter (det almindelige værneting på sagsøgtes bopæl eller det særlige værneting, som jeg har omtalt), han mest hensigtsmæssigt kan indstævne den for skaden ansvarlige. Desuden ved vi, at ved gennemførelse af en konvention om retternes kompetence som den nærværende, kan de vanskeligheder, som måtte opstå ved dommes fuldbyrdelse, aldrig vedrøre værnetinget. Det er ganske vist korrekt, at der på grund af det i Bruxelles-konventionens artikel 27, nr. 1 indeholdte forbehold for ordre public kan opstå vanskeligheder ved fuldbyrdelsen, men det er en anden sag. Jeg vil blot udtrykke håbet om, at den fortolkningskompetence, som er tillagt Domstolen, også kan tjene til belysning af denne bestemmelses betydning og til, at misfortolkning og fare for misbrug undgås.

Jeg finder heller ikke, at der bør lægges vægt på det argument, hvorefter det sted, hvor handlingen blev foretaget, som tilknytningsmoment bedre opfylder kravene til en god retspleje, fordi det skulle skabe større retssikkerhed for en eventuel skadevolder, der for en korrekt adfærd blot behøver at gøre sig bekendt med gældende ret på det sted, hvor han handler. Dette argument rummer den fare, at problemet om værneting, som alene har relevans i sagen, sammenblandes den materielle ret, som skal finde anvendelse. Bestemmelsen af den materielle ret sker ikke nødvendigvis samtidig med, at det anerkendes, at det er retten på det sted, hvor skaden er opstået, der er rette værneting. Selv om dette sted skulle ligge i en anden stat end den, hvor handlingen foretoges, følger det ikke af dette forhold alene, at det er udelukket at anvende den materielle ret på det sted, hvor handlingen foretoges, på bedømmelsen af den eventuelt ansvarspådragende adfærd. Det kan heller ikke uden videre antages, at retten på det sted, hvor handlingen foretoges, anerkendt som værneting, ikke med støtte i sit eget lands internationale privatret anvendte materiel ret i en anden stat, hvor skaden indtrådte, eller hvormed retssagen havde en særlig forbindelse på grundlag af det ovenfor nævnte kriterium »proper law of the tort«.

9. Af det anførte fremgår, at argumenterne for at fortolke artikel 5, nr. 3 således, at »fait dommageable« er identisk med adfærden hos den for skaden ansvarlige person, ikke er overbevisende. Tværtimod finder jeg, at der er gode grunde til

at foretrække det sted, hvor skaden indtræffer, som tilknytningspunkt, og dette tilknytningspunkt alene.

Jeg vil først og fremmest bemærke, at den retlige erstatningspligt for en i civilretlig henseende retsstridig handling nødvendigvis forudsætter, at skaden kan påvises. Hvor, i tilfælde af en kriminel handling, lovovertræderens strafansvar følger af en handling, som strider mod strafferetten, siden dennes formål er at straffe, opstår ansvar for civilretlig krænkelse kun såfremt og når, der opstår skade, idet civilrettens formål i modsætning til kriminalrettens i det væsentlige er at yde skadeserstatning. Selv om en culpøs handling er dadelværdig i samfundsmæssig og moralsk henseende, giver den ikke anledning til erstatningsansvar eller til nogen anden retsfølge, hvis den culpøse handling ikke forvolder skade.

Heraf følger, at et værnetingskriterium, der grundes på de faktiske omstændigheder, som fremkalder den retlige erstatningspligt, således som det gælder for kriteriet i artikel 5, nr. 3, også må rumme skaden, uden hvilken de nævnte omstændigheder ikke vil frembyde alle for deres retlige relevans nødvendige faktorer. Det pågældende kriterium kan altså kun søges der, hvor disse omstændigheder i retlig forstand bliver fuldstændige, dvs. det sted, hvor skaden indtræffer i den passive persons retssfære. Så snart dette sker, opstår erstatningskravet, grundlag for søgsmålet.

Denne løsning har også den fordel, at den stemmer med løsningen i andre af konventionens bestemmelser, nemlig beskyttelsen af den svageste part i et retsforhold, som konventionens fædre sikkert er gået ud fra, og som positivt følger af visse bestemmelser. Jeg skal henvise til artikel 5, nr. 2 om underholdspligt, hvor det er retten på det sted, hvor den underholdsberettigede, som således normalt vil være sagsøgeren, har sin bopæl eller sit sædvanlige opholdssted, der er rette værneting; til artiklerne 7 ff i forsikringssager, hvor det også er retterne på det sted, hvor forsikringstageren har bopæl, der er rette værneting; til artikel 14 om visse kreditkøb og lån, som bestemmer, at det er retterne i den kontraherende stat, på hvis område køberen eller låntageren har bopæl, som er rette værneting. Den krænkede part, som må godtgøre den retsstridige adfærd, er automatisk dømt til at være den svage part og som sådan beskyttelsesværdig, for så vidt angår valg af værneting.

Også helt bortset fra nærværende sag finder jeg, at af de to kriterier – det sted, hvor handlingen foretoges, og det sted, hvor skaden indtraf – er sidstnævnte i almindelighed mere tilfredsstillende for skadelidte, idet det normalt vil være i den stat, hvor han normalt opholder sig; på den anden side vil det sted, hvor handlingen foretoges, i de fleste tilfælde falde sammen med bopælsstedet for den for skaden ansvarlige (automobilulykker udgør en undtagelse hertil, idet stedet for handlingen og stedet for skaden normalt falder sammen). Hvis herefter kriteriet i artikel 5, nr. 3 skulle forstås som en henvisning til det sted, hvor handlingen foretoges, ville dette særlige kriterium i de fleste tilfælde miste sin betydning i forhold til hovedreglen i artikel 2 og i sidste instans være af ringe brugbarhed.

10. Herefter skal jeg foreslå, at Domstolen besvarer det for den ved dom af 27. februar 1967 fra Gerechtshof, Haag, forelagte spørgsmål således, at fortolkningen af artikel 5, nr. 3 i Bruxelles-konventionen af 27. september 1968 er, at ordene »det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået«, angiver det sted, hvor den skade, som kræves erstattet, indtræffer.